

LUKÁCS LÁSZLÓ

Keresztények, értelmiségiek

Egy pályázat tanulságai

A Vigilia három éve országos pályázatot hirdetett ezzel a címmel: *A keresztény hit szerepe Európa mai és holnapi kultúrájában*. Így kapcsolódott a hit évéhez, másrészt a Vigilia 80 éve töretlen célkitűzéséhez: művelni, építeni a keresztény kultúrát, választ keresni azokra a kérdésekre, amelyeket az egymást váltó politikai és ideológiai rendszerek fölvetnek, érintkezési pontokat felkutatni egyház és társadalom között. 2015-ben új pályázatot írt ki a lap *A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában* címmel. 2012-ben a hit szerepére kérdezett rá, most a hit hordozóira és megszólaltatóira, a keresztényekre. Mégpedig egy meghatározott csoportjukra, az értelmiségiekre. Nem mintha másodrangú keresztények volnának azok a hívők, akik nem tartoznak az értelmiséghez, hiszen mindnyájan egyformán meghívást kaptunk Krisztus követésére és az Evangélium szerinti életre. Az értelmiségnek mégis sajátos feladat jut, hiszen kiemelt szerepük a reflexió, a valóság gondolatba és szavakba formált értelmezése, így a hit fogalmi megszólaltatása is. Az Ige szolgálata kezdettől kiemelt hivatás volt az egyházban, mégpedig nemcsak az istentiszteleteken, hanem a keresztségre készülő katekumenek felkészítésében és a bontakozó teológiai-filozófiai gondolkodásban is. Az egyik első keresztény értelmiségi, Szent Jusztinuszt vértanú így vallott erről a 2. században: „Iparkodtam megismerni mindenféle tant, de csak a keresztények igaz tanításához csatlakoztam: ennek igazságait csupán azok nem fogadják el, akik tévedésekben botorkálnak.”

Az előző pályázathoz képest két irányban bővült a meghívottak köre: ökumenikus tágassággal szólította meg az összes keresztény értelmiségieket, és odafordult a harminc év alatti fiatalokhoz is, számukra külön junior kategóriát létesítve. A felhívás széleskörű fogadtatásra talált: 80 pályamű érkezett, ebből 17 a junior kategóriában. A pályázat anonimitása miatt a résztvevők életkoráról, foglalkozásáról, felekezeti hovatartozásáról csak vázlatos kép rajzolódik ki; legföljebb az írásokban előforduló esetleges utalásokból, olykor az írás jellegéből lehet következtetni rá. (A jelíges pályázatok elbírálása után bontották fel a pályamű szerzőjének nevét és címét tartalmazó borítékokat, ennél több információ azonban nem állt rendelkezésre.) Annyi azonban kikövetkeztethető, hogy az értelmiségi keresztények szinte minden csoportja megszólalt: az egyetemi szférában dolgozók mellett akadt köztük közgazdász, társadalomtudós,

orvos, író, teológus blogger, irodalomtanár, pedagógus, szerzetes, pap, de a fiatalok között egyetemista, sőt gimnazista is, és elküldték gondolataikat olyanok is, akik nem rendelkeznek felsőfokú végzettséggel. S talán éppen ez a tágas spektrum jelzi az egyik legfontosabb tanulságot: az értelmiségi lét nem diploma kérdése, hanem elsősorban életformát, gondolkodásmódot jelöl. Diplomával a zsebében is maradhat valaki szakbarbár. Az értelmiségiként élő ember sajátos jellemzője, hogy reflektál önmagára és a világra, elemzi és értékeli az életet, a sajátját és másokét, felelősséget vállal önmagáért, övéért, és a közösségért, amelyben él, tágabb körben a világért.

Mivel ilyen sokféle foglalkozású, érdeklődésű pályázó szolgált meg, érthető, hogy a beküldött dolgozatok formája, „műfaja” is igen eltérő. Született jó néhány klasszikus értelemben vett tanulmány, amely széles horizonton áttekinti az ide vágó szakirodalmat, majd mások nézeteivel összevetve állítja fel a maga önálló tézisét. — Az írások egy másik csoportja nem hivatkozik másokra — szerzőjük saját gondolatait rendezi össze és fűzi össze egységes gondolatmenetűvé. — Tanulságos a harmadik csoport: többen önéletrajzi ihletésű vallomásban saját — értelmiségiként megélt — életük példáján mutatják be, hogy véleményük szerint mi jellemzi a keresztény értelmiségit. — Végül külön csoportba sorolhatóak azok az írások, amelyek konkrét javaslatokat tesznek, mit kell(ene) ma tennie a ma keresztényeinek. Legyen például „teremtésvédő világi apostol”, állítsa az internetet a misszió szolgálatába, képezzenek ki előadások tartására világiakat, akik aztán az országot járva evangelizálnak.

A pályázat legnagyobb sikere talán éppen abban rejlik, hogy közös gondolkodást indított el a keresztény értelmiségiek között, és többekben is felszította a tettekézséget. A díjak kiosztása megtörtént ugyan, de valójában mindenki nyertes, aki elgondolkodott a témán, a saját élethelyzetén, az egyház és a társadalom viszonyain, megfogalmazta feladatait és lehetőségeit. A nyolcvan pályázatban megfogalmazott meglátásokat bárki elolvashatja: fölkerültek a Vigilia honlapjára, jeligével, a névtelenséget megőrizve.

Többen vizsgálták, némelyek bírálták is a pályázat kiírását, a „keresztény értelmiségi” jelzős szerkezetet. A „keresztény” szó aligha szorult magyarázatra, hiszen a Krisztus követésében járók hite és életformája benne áll a kétezer éve kialakult hagyományban. Az „értelmiségi” mint társadalmi réteg fogalma viszont csak a 19. században jelent meg, s a kifejezés nem is minden országban terjedt el, hiszen gondolkodó, a tudománnyal foglalkozó, a világ és a társadalom, az élet alapkérdéseire választ kereső emberek mindig is voltak. Joggal elmondható, amint az egyik dolgozat írja, hogy „a keresztény értelmiség és a nem hívő értelmiség között sok az azonos vonás, hiszen ami igaz az értelmiségiekre — reflexió, kritika, elhivatottság stb. —, az igaz a keresztény értelmiségre is”. De „a keresztény értelmiség más szemléletmóddal vizsgálja a társadalmat, a tudományt, a kultúrát, és minden jelenséget vagy folyamatot”. Ezt

a többletet többen a „transzparencia” vagy a „transzcendens látás” szóval jelölik, arra utalva, hogy aki így gondolkodik, az „a nyers tények világán túllépve reflektál a valóságra”.

Ebből a megfontolásból javasolja az egyik tanulmány, hogy a „keresztény értelmiségi” összetétel két szavát célszerű lenne fölcserélni, és „értelmiségi keresztényekről” beszélni. Eszerint az „értelmiségi keresztény” az a keresztény, aki „szabadságát, önreflexióját és evangelizációs feladatát transzparenciája által — épp mint értelmiségi valósítja meg. Mindkettő reflexió: az értelmiségi társadalmi problémákra reflektál, a keresztény önmagán keresztül Krisztusra.” Az értelmiségi keresztény: „az önmagán átszűrt transzcendentális beállítódottsággal reflektál a kor társadalmi, gazdasági jelenségeire, visszásságaira, kijelöli a gondolkodás irányát”.

A legnagyobb érdeklődést bizonyára a pályázat alapkérdésére adott válaszok válthatják ki: hol az értelmiségi keresztény helye és mi a feladata — egyrészt az egyházban, másrészt a társadalomban?

Az egyházzal kapcsolatban meglehetősen szélsőséges, olykor egymásnak ellentmondó megállapítások jelennek meg. Egyesek borúlátóan látják az értelmiségiek helyzetét az egyházban. „Nagyobb részük testileg-lelkileg fáradt, (...) rossz az egészségük, a közérzetük.” „Kissé elbizonytalanodva, megfogyatkozott reménnyel, meggyötört hittel élem meg (...) hívő keresztény értelmiségi lételemet. (...) A keresztény értelmiségi megfáradt, mert napi megélhetési gondok gyötrik, méltatlan helyzetekbe kerül, értelmetlen viták forgácsolják szét erejét...” — Mások viszont optimistán értékelik helyzetüket. Többen a kisközösségekben és az élő közösségekre épülő egyházközösségekben látják a jövő reményét. Öröndetes, hogy éppen a fiatalok vesznek részt lelkesen az egyházközösségek életében. „Az egyház bátran támaszkodhat a fiatal generációra. (...) Az Y-generáció számára a közösségi felelősségvállalás természetes része a virtuális létnek.” Mások igényesebb feladatokban is szívesen vállalnának részt: „Az egyháznak belső közéletében is szüksége van aktív intellektuel vagy esetlegesen kritikai értelmiségre, jelentős intellektuális erőforrásra.”

A kritikai megjegyzések is sokféle felfogást tükröznek. Akad dolgozatíró, aki „szerencsétlennek” tartja a zsinatot követő liturgikus reformot, amely „egyénieskedő, aktivista, nem vezet el a szemlélődéshez”. A másik hibaforrás a dolgozat szerint a „félreértelmezett pasztorális szemlélet”. „A püspököknek és a papoknak jóval határozottabban kellene magyarázni és elítélni a kor tévtanításait, akkor is, ha ez esetleg sérti egyes hívők érzékenységét.” — Olvashatunk azonban egészen más szemléletű bírálatokat is: „Egyházi kultúránk néhány emberöltővel elmarad az aktuális gondolkodástól, szóhasználatától.” Többen kitérnek az egyházi élet hanyatlásának — nagyrészt ismert — jeleire. Ennek okai közt említik a túlzott klerikalizmust, azt a gyakorlatot, hogy a szakértelemnél fontosabbnak tartják a lojalitást. (Kár, hogy a hitélet megfogyatkozásának — vagy

inkább átalakulásának — elemzése nemigen megy túl az ilyesféle konkrétumokon.) Úgy látják azonban, hogy a folyamat megállítható, sőt megfordítható volna. Jó néhányan szívesen vállalnának nagyobb részt az egyházi életben, de úgy érzik, erre nincs fogadókészség. „A politika, a társadalomtudomány, a szociológia képzett értelmiségiekért kiált.” „Már ma is itt vannak, de még a startkövön állnak.” A felvázolt helyzetképet talán ez a mondat összegzi a legtalálóbban: „Változásért kiált az egyház!”

A másik kérdéskör: hol helyezkednek el az értelmiségi keresztények a társadalomban? Több dolgot visszatekint az elmúlt évtizedek társadalmi-politikai történetére. Eszerint: „A keresztény kritikai értelmiségiek száma csekély. Kialakult egy erős keresztény szakértelmiségi réteg a műszaki-, az orvostudományok, az informatika területén, továbbá a gazdasági életben, amelynek társadalmi elismertsége magas. A hiány a humánterületek, az oktatás, a kultúra, a társadalomtudományok terén, tehát a kultúrateremtő és a közéletben részt vevő értelmiségben mutatkozik. Az a keresztény értelmiségi, aki fontosnak érezte, hogy a közéletben szerepet vállaljon, gyorsan a politikai hatalmi központokban tűnt fel, politikai szakértelmiségivé vált.” — „Kialakulóban van azonban egy önálló, az egyházi és a politikai hatalomtól kellő távolságban, autonóm módon működő keresztény gazdasági szakértelmiségi elit.”

A mai korszellemet sokan bírálják, az elemzések azonban többnyire megmaradnak a már ismert tünetek felsorolásánál. „Ma nincs hivatástudat, fő a szerzésvágy, a siker, az élvezetek.” „Éles különbség van a keresztény világ- és emberkép — és az uralkodó világ- és emberszemlélet között”. Ez az ellentét azonban nem beletörődést vált ki, hanem tettere késztet. „Ezért szükséges a hívő keresztény értelmiség társadalmi szerepvállalása.” Reményt keltőek az ilyen sorok: „Mit tehet egy-egy keresztény ember az egész világot érintő, globális, átfogó problémákkal szemben? Véleményem szerint nagyon is sokat. Talán sokan azt gondolják, reménytelen küldetés ez, de én ezt nem így látom.”

Mit tehet az értelmiségi keresztény a mai társadalomban? A válaszok jól mutatják, hogy a kereszténység küldetéséhez tartozik a másokért, a közjóért, az emberekért vállalt felelősség. Csak néhány címszó a kiemelten fontosnak nyilvánított területekből: „társadalmi egyenlőtlenségek, igazságtalanságok, szegények, hajléktalanok, peremre szorultak, menekültek, bioetikai kérdések, környezetvédelem, oktatás és a szociális ellátórendszer, ökumené, a család válsága, a digitális kor kihívásai”. „A keresztény értelmiséginek meg kell hallania az igazságtalanság és a reménytelenség következtében szenvedő szegények és elnyomottak kiáltását.” „Választ kell adnia a szegények, a nyomorban, az igazságtalanságban, az elnyomásban és a rabszolgaságban szenvedők társadalmi kihívására.”

Akad olyan vélemény is, amely ezt konkretizálja is a politika területére. „A keresztény értelmiséginek, aki a közügyek embere is,

kötelessége kellene legyen a politizálás. A politika az új evangelizáció fényénél új távlatokat nyithat és új lehetőségeket hozhat. A politika is — mint a közjó szolgálata, és az igazságosság előmozdítása — evangelizációs küldetés. A kereszténység és a politikai hivatás szorosan összetartozik. Nem engedhető meg, hogy a szeretet eme formája, a politikai szeretet spekuláció, korrupció és árulás fészkévé silányodjon. A keresztény értelmiség feladata, hogy az emberi teljességet és a népet építő folyamatokat hívjon életre, mint a társadalom lelkiismeretének hangja. A politika lényege: szeretetből elkötelezni magam a közösség szolgálatára.”

Az állásfoglalásokból a társadalmi cselekvésben megnyilvánuló keresztény szeretet alapmagatartása bontakozik ki, amely a párbeszédre, a felelősségvállalásra, a közös jó érdekében történő összefogásra szólít — a konkrét magyar történelmi-társadalmi helyzetben. A cél: „A politikai oldalak mentén szétszakadt társadalomban a közös értékek keresése, a különböző szociális csoportok, szubkultúrák közötti kapcsolódási pontok felmutatása, a társadalmi integráció elősegítése.”

A pályázat megmutatta, milyen sokan reflektálnak önmagukra, helyzetükre az egyházban és a világban, mennyi ötlet, milyen sokféle értékes — olykor kritikus, olykor vitára is készítő — vélemény lappang mintegy elrejtve az egyház életében aktívan is szívesen részt vállalók körében. Igazi sikert azonban a pályázat csak akkor érhetne el, ha ezek a gondolatok, kezdeményezések nem halnának el annak lezárulása után, hanem elindítanának közös cselekvést, erősítenének új kezdeményezéseket az egyház és a társadalom életének erősítésére.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA



NOTKER WOLF OSB
Életszabályok – a Tízparancsolat

A Tízparancsolat nemcsak a zsidóság és a kereszténység történetét határozta meg, hanem erősen hatott a felvilágosodásra és a modern demokráciák alkotmányaira is. Korunk mintha újra fölfedezné ezt az ősi szabálygyűjteményt. Már nem életidegen korlátokat látnak benne, hanem az emberek békés és sikeres együttélésének vezérfontalát. Notker Wolf bencés primásapát könyve a mai ember számára mutatja be a Tízparancsolatot: az „örök tömörségű” törvények modern értelmezésével segíti olvasóját abban, hogy biztonságosabban eligazodjon a mai élet útvesztőjében.

Ára: 2.000 Ft